

i-call munkadokumentum

No. 2017/04

Bevezetés a svájci jogszociológiába

Christoph B. Graber*

OKTÓBER 2017

ABSZTRAKT

A szöveg célja a svájci jogszociológia bemutatása. Első lépésben a jogszociológia mint a jogtudományon belüli diszciplína kerül elhelyezésre és módszertanát ismertetjük. Második lépésben egy esettanulmány példázza, hogy a jogszociológia hogyan használható fel a társadalom, a technológia és a jog közötti összefüggések elemzésére a közvetlen demokrácia Svájcban létező sajátos formájának működése és az ennek előfeltételeit biztosító alkotmányos biztosítékok tekintetében. A médiaszektorban a közelmúltban végbement technikai-gazdasági fejlődés hátterében a kérdés az, hogy a mesterséges intelligencia technológiáinak a svájci rádió és televízió társaság (SRG) által a híradósítások személyre szabása érdekében történő alkalmazása hogyan viszonyulna a közszolgálati műsorszolgáltató alkotmányos feladataihoz. Ez a kérdés az Admeira, az SRG, a Ringier (egy médiavállalat) és a Swisscom (a hagyományos svájci távközlési vállalat) közös vállalkozásának megalakulása lehetséges következményeként merül fel. Az Admeira lehetővé teszi az SRG számára, hogy kihasználja a Swisscom nagy ügyfeladat-mennyiségét és a célzasi technológiák alkalmazása terén szerzett széles körű tapasztalatát.

KULCSSZAVAK

Jogszociológia, rendszerelmélet, politikai autonómia, személyre szabottság, Admeira, közszolgálati műsorszolgáltatás

* Christoph B. Graber, PhD, a Zürichi Egyetem jogászprofesszora és a Harvard Egyetem Berkman Klein Center for Internet and Society munkatársa. Az észrevételeket a következő címen várjuk: christoph.graber@rwi.uzh.ch.

1- A CALL WORKING PAPERS a Zürichi Egyetem Jogszociológiai és Médiajogi Tanszékén (C.B. Graber professzor) folyó kutatások eredménye. A dolgozatokat szakértői bírálatnak vetették alá.

Javasolt idézet: Christoph Beat Graber, "Introduction to Legal Sociology in Switzerland", *i-call Working Paper No. 04 (2017)*, Zürich, Svájc: Zürichi Egyetem, megjelenés alatt: Christoph Beat Graber, Introduction to Legal Sociology in Switzerland, in: Marc Thommen (szerk.), Bevezetés a svájci jogba, Zürich. 2018.

Kiadta:

i-hívás, Információ - Kommunikáció - Művészet - Jog Labor a Zürichi Egyetemen

Christoph B. Graber professzor, PhD

Jogszociológiai és médiajogi tanszék

Zürichi Egyetem, Jogi Kar

Treichlerstrasse 10

8032 Zürich

Svájc

ISSN 1664-0144

© Information - Communication - Art - Law Lab, Svájc

Minden jog fenntartva. A kiadó előzetes írásbeli engedélye nélkül a kiadvány semmilyen formában vagy bármilyen módon - mechanikusan, fénymásolással, rögzítéssel vagy más módon - nem reprodukálható, nem tárolható adatlekérdező rendszerben, és nem továbbítható.

A tartalom felhasználásához a szerzői jog tulajdonosának engedélye szükséges.

BEVEZETÉS A SVÁJCI JOGSZOCIOLÓGIÁBA

1.	MI A JOGSZOCIOLÓGIA?	4
1.1	A SZAKTERÜLET	HELYE ⁴
1.2	MÓDSZER	5
2.	A JOG ÉS A TÁRSADALOM KÖLCSÖNHATÁSA ÉS A KÖZVETLEN DEMOKRÁCIA ELŐFELTÉTELEI SVÁJCBAN	6
2.1	POLITIKAI AUTONÓMIA SVÁJCBAN	6
2.2	A KÖZVETLEN DEMOKRÁCIA ELŐFELTÉTELEI ÉS ERŐFORRÁSAI ⁹	
2.3	A KÖZVETLEN DEMOKRÁCIA ERŐFORRÁSAINAK ÁLLANDÓ MEGÚJULÁSÁT BIZTOSÍTÓ INTÉZMÉNYEK: A KÖZSZOLGÁLATI MŰSORSZOLGÁLTATÁS ESETE ¹³	
	a) Bevezetés: Médiafogyasztás és az	internet 13
	b) Közszolgálati műsorszolgáltatás és személyre szabási technológiák	15
3.	ÖSSZEFOGLALÓ	17

1. MI A JOGSZOCIOLÓGIA?

1.1 A SZAKTERÜLET HELYE

A jogszociológia a jogtörténettel és a jogfilozófiával együtt a jog mint tudományos tudományág egyik alapját képezi. A jog ezen részdiszciplínáinak közös jellemzője és sajátossága, hogy szoros kapcsolatot ápolnak egy szomszédos, a jogi szférán *kívüli* diszciplínával. A jogszociológia esetében ez nyilvánvalóan a szociológiával való kapcsolat. Emile Durkheim, a tudományág egyik alapítója szerint a szociológia olyan tudomány, amely a társadalmi jelenségeket mint *társadalmi tényeket* vizsgálja.¹ Durkheim a szociológiát *pozitivistá tudományként* értelmezi. A pozitívizmus ebben az összefüggésben két dolgot jelent: a társadalmi jelenségeknek mint objektív adatoknak egy sajátos szemléletét és e jelenségek értéksemleges szemléletét.² Következésképpen a szociológia célja a társadalmi tények objektív adatként, értéksemleges módon történő megfigyelése. Ez a módszertan ellentétben áll a jogtudományéval, amely normatív diszciplína. A jog általában és a jogi doktrína különösen a jog *formájával* foglalkozik, vagyis az absztrakt elvek közötti szisztematikus kapcsolattal, amelyből a konkrét ügyekben hozott döntések logikusan levezethetők. A jogi nyelv sajátossága a performatív minőségében rejlik.³ Egy jogszabály vagy egy szerződés szavai például nem pusztán leírnak egy helyzetet vagy elmesélnek egy történetet; gyakorlati hatást kell kifejteniük az egyének életében és a társadalomban.

A jogszociológia nem tartozik a jogi doktrína formálisan zárt területéhez, és nem is pusztán a jogi tényeket írja le objektív módon. Ez a paradox helyzet a jog és a szociológia tudományágak között tükröződik a szóban forgó terület leírására használt különböző elnevezésekben; a jogszociológia mellett a jogszociológia, a szociológiai jogtudomány, a jogtudományi szociológia, a jogtudományi szociológia, a jog és társadalom és a jogi realizmus kifejezések is gyakran előfordulnak a tudományos szakirodalomban. Bár e kifejezések többsége nem rendelkezik pontos körvonalakkal, a jogszociológia kifejezéseket ebben a fejezetben azért használjuk, hogy hangsúlyozzuk, hogy a jognak egy részterületéről van szó, nem pedig a szociológia egyik alterületéről. A jogszociológus olyan jogász, aki különösen érdekelt a jog interdiszciplináris szemszögből történő tanulmányozásában. A jog ahelyett, hogy formálisan zárt és tudományosan önálló lenne, inkább a tágabb társadalmi dinamikába ágyazott területként szemléli. Ez megköveteli a jogszociológus megfigyelési perspektívájának átmeneti külsődlegesvé tételét. Másfelől a jogszociológus nem elégszik meg a jog külső, szociológiai megfigyelésével és leírásával, hanem a jog működésének javítása érdekében a tanultakat vissza akarja vinni a jogba.

A jog és a társadalom tudományos vizsgálatának eredete a 20th-század küszöbére nyúlik vissza, amikor két jogász, Eugen Ehrlich (Európában) és Roscoe Pound (Európában)

¹ Emile Durkheim, *A szociológiai módszer szabályai*, fordította W. D. Halls, szerkesztette és új bevezetővel ellátta Steven Lukes, New York: Free Press, (2013először 1895-ben jelent meg franciául), 20-28. o.

² Roger Cotterrell, *Emile Durkheim: Edinburgh*, Egyesült Királyság: *Law in a Moral Domain*: p. 11.

³ John L. Austin, *How to Do Things with Words*, 2. kiadás, Oxford UK: Clarendon Press, 1975 (először 1962-ben jelent meg).

az Egyesült Államokban), egyetértett abban, hogy el kell utasítani a jog zárt és önellátó jogtudományi birodalmába záró formalista felfogást. A jogi formalizmus leküzdésére kitalálták a szociológiai jogtudományt, mint olyan kutatási területet, amely inkább a cselekvő joggal, mint a könyvekben szereplő joggal foglalkozik, ahogyan Pound 1910-ben közismerten kijelentette.⁴ Azt állították, hogy a joggyakorlat bármilyen tudományos vizsgálata általában a szociológia egyik részterülete.⁵ A jogtudománynak a szociológia részterületeként való felfogása azonban elfedi a "van" és a "kellene" közötti különbséget. Míg az a kijelentés, hogy valami "van", a megfigyelt tények leírása, addig az a kijelentés, hogy valaminek "kellene" lennie, normatív célt ír elő. Bár az úttörők már jó ideje próbálták feloldani a jogszociológiai elemzés paradoxonát, a leírás és az előírás közötti különbségtétel továbbra is módszertani kihívást jelent a jogszociológia számára.

1.2 MÓDSZER

Bár a jogszociológia nem a szociológia egyik aldiszciplínája, kezdetei óta hatással vannak rá a klasszikus szociológiai teoretikusok, többek között Auguste Comte (1798-1857), Karl Marx (1818-1883) és Emile Durkheim (1858-1917) írásai, Max Weber (1864-1920), Talcott Parsons (1902-1979), Niklas Luhmann (1927-1998) és Jürgen Habermas (szül. 1929), hogy csak néhányat említsünk. A szociológiai perspektíva lehetővé teszi a jogszociológus számára, hogy figyelembe vegye a társadalmi tényeket, amelyek fontos információkat nyújtanak a jog okairól és hatásairól. A jogszociológia tehát a jog empirikus tudománya, amely a jog keletkezését és működését elemzi. A megközelítés határozottan objektivistá - a ténybeli fejlemények értékmentes megfigyelésére és leírására törekszik anélkül, hogy normatív előítéletek diktálnák az eredményt. A jog működésének és hatásainak jobb megértése érdekében a jogszociológia a társadalmi struktúrára és a jognak az egyre összetettebbé váló társadalomban betöltött funkciójára épülő, illetve azt megragadó elméletekre épít.

Az elméletet általában olyan absztrakt tudományos elképzelésként vagy modellként határozzák meg, amelyet a valóság egy részletének leírására használnak. A leírások mellett az elmélet általában magyarázó (okági) kijelentéseket is tartalmaz. Egy *társadalmi* elmélet, konkrétan, a társadalmi dinamika magyarázatát célozza. A tudomány törekvéseinek való megfeleléshez emellett empirikus megfigyeléssel történő verifikációra vagy falszifikációra is szükség van. Az elmélet alkalmazásának célja a társadalomtudományokban elsősorban a komplexitás kezelése. Az elmélet a valóság azon szegmensének egyszerűsített modelljét biztosítja, amelyet a kutató megfigyelni, leírni és tesztelni próbál. Ilyen egyszerűsítés nélkül a megfigyelt túlságosan összetett lenne, és a megfigyelés nem különülne el a zajtól, ami alkalmatlanná tenné az értelmes következtetések levonására.

Egy elmélet tehát lehetővé teszi a társadalomtudós számára, hogy bizonyos feltételezéseket tegyen a világról, és erre építsen elemzéseket, összehasonlításokat és előrejelzéseket anélkül, hogy állandóan figyelembe kellene vennie a világ teljes komplexitását. Ami az elméletek materializálódásának módját illeti, nagyjából megkülönböztethetünk induktív és deduktív megközelítéseket. Az *induktív* elméletek egy megfigyelésen keresztül jönnek létre.

⁴ Roscoe Pound, "Law in Books and Law in Action" (1910) *American Law Review*, 44, 12-36. o. (1910).

⁵ Eugen Ehrlich, *Fundamental Principles of the Sociology of Law*, fordította Walter L. Moll, New Brunswick NJ: Transaction Publishers, 2002 (először 1913-ban jelent meg németül), 25. o.; Roscoe Pound, "The Scope and Purpose of Sociological Jurisprudence" (1911) *Harvard Law Review*, (248), 591-619. o., 591-619. o. (1911). 594.

a valóság egy bizonyos aspektusát, és egy későbbi magyarázatot, amelyet általánosítani kell, majd empirikusan tesztelni. A *deduktív* elméletek viszont olyan hipotézisekre épülnek, amelyeket az elméletalkotó absztrakt gondolkodással alakít ki. Egy hipotézis meggyőző erejét azokhoz az eredményekhez viszonyítva méri, amelyeket az empirikus igazolásnak vagy hamisításnak való kitétele eredményez.

A jogszociológiában általában a társadalomelméletek minden típusa alkalmazható. Ha egyszerre több elméletet alkalmaznak, különös figyelmet kell fordítani az összeegyeztethetőségükre. A jogszociológia számára még nagyobb módszertani kihívást jelent a "van" és a "kellene" említett megkülönböztetése. A kérdés az, hogy a társadalomtudomány leíró kontextusában szerzett ismereteket hogyan lehet ezt követően átvinni a jogi gyakorlat területére, ahol normatív következtetéseket vonnak le és performatív hatásokat eredményeznek. A paradoxonból a kiutat az jelenti, ha a jogszociológiát a társadalmi-jogi elemzés kétlépcsős módszereként konstruáljuk meg. Az első lépés a valós jogi problémák empirikus megfigyelése és leírása a társadalomtudomány és a társadalomelmélet szemszögéből. Bár ez szükséges a szóban forgó jogi problémák társadalmi dimenziójának teljes megértéséhez, ezt egy második lépésnek kell követnie, amelynek célja a megszerzett felismeréseknek a jogrendszerbe történő visszaimportálása. Ez a második lépés a társadalmi tények leírásáról a normatív célok előírására irányuló perspektívaváltást követeli meg, ami elengedhetetlen, ha a jogszociológia hozzá kíván járulni a jog javításához.

2. A JOG ÉS A TÁRSADALOM KÖZÖTTI KÖLCSÖNHATÁS ÉS AZ ELŐFELTÉTELEK... A KÖZVETLEN DEMOKRÁCIA KVÍZITJEI SVÁJCBAN

Svájc politikai rendszerét a közvetlen demokrácia sajátos formája jellemzi, amely a Svájci Államszövetség 1999. április 18-i szövetségi alkotmányának (a továbbiakban: alkotmány) keretein belül létezik. A következőkben először szociológiai szempontból elemzem a svájci politikai rendszer autonómiáját. Második lépésben a svájci közvetlen demokrácia társadalmi előfeltételeit azonosítom. Harmadszor, kifejtem, hogy az Alkotmány hogyan veszi igénybe a tömegmédiát általában, és különösen a közszolgálati műsorszolgáltatást, hogy hozzájáruljon a demokrácia hatékony működéséhez Svájcban.

2.1 POLITIKAI AUTONÓMIA SVÁJCBAN

Amikor a politikai autonómiára utalok, valami különleges dolog jár a fejemben: a politikának a társadalom autonóm alrendszereként való felfogása Niklas Luhmann autopoietikus társadalmi rendszerekről szóló elméletének értelmében.⁶ A politika autonómiája ekkor a rendszer önreprodukciónak jelenti a saját szabályai, azaz politikai (és nem például a gazdasági vagy vallási) szabályok szerint. Luhmann a társadalmat *autopoietikus rendszerként* fogja fel, mint olyasvalamit, ami saját elemeiből reprodukálja elemeit.⁷ A társadalmi rendszer elemei a kommunikáció és nem az emberek, vagy

⁶ Niklas Luhmann, *Soziologische Aufklärung 1: Aufsätze zur Theorie sozialer Systeme*, 7. kiadás, Opladen: VS Verlag für Sozialwissenschaften, (2005először 1970-ben jelent meg), 194-223. o., pp.

⁷ Niklas Luhmann, *Social Systems*, fordította John Bednarz Dirk Baeckerrel, Stanford Calif.: Stanford University Press, (1995először 1984-ben jelent meg).

emberek vagy más ágensek tevékenységei.⁸ Egy rendszer létezése magában foglalja a rendszer és környezete közötti különbséget. Minden rendszer egy sajátos különbség szerint alkotja meg önmagát, és minden, ami nem része a rendszernek, az a környezetében van. A politikai rendszer számára például a "hatalom" és a "nem hatalom" értékeinek szembeállítása konstitutív. A rendszerek operatíván zártak, ami azt jelenti, hogy reprodukciójuk érdekében csak a saját működésüket figyelik, és minden mást kizárnak. A társadalmon belül számos alrendszer differenciálódott. Ezek abban különböznek egymástól, hogy milyen sajátos *funkciót* töltenek be a társadalmon belül. A politika egyike azoknak a társadalmi rendszereknek, amelyeket Luhmann megkülönböztet írásaiban - a társadalom egyéb alrendszerei, amelyekkel írásaiban foglalkozik, a gazdaság, a tudomány, a művészet, a vallás, az oktatás, a tömegmédiá és a család.

A politikai rendszer funkciója abban áll, hogy "biztosítja a kollektívan kötelező erejű döntések biztosításához szükséges kapacitást".⁹ Bár a politikai rendszer elkülönül a jogrendszertől (amelynek feladata a normatív elvárások általánosítása), a jogszabályok és az alkotmányok fontos strukturális összekapcsolódási mechanizmusokat biztosítanak a két rendszer között. A státutumok egyszerre fontosak a jog és a politika számára. A jogalkotásban a törvény írja elő, hogy a jogszabályoknak milyen formát kell öltetniük. A politikának viszont a politikai hatalom megvalósításához szüksége van jogszabályokra. A jogrendszert belsőleg a centrum és a periféria megkülönböztetése strukturálja.¹⁰ Míg a bíróságok a jogrendszer középpontjában vannak, addig a jogszabályok (és a szerződések) a periférián, vagyis a társadalmi rendszerek közötti érintkezési zónában. A periféria tehát az a hely, ahol a politikai rendszer által adott demokratikus impulzusok változásokat indíthatnak el a jogrendszeren belül. Az alkotmány a jog és a politika közötti strukturális összekapcsolódás másik mechanizmusa.¹¹ Egy nemzetállam alkotmánya kettős létezéssel bír, mint a joghatóság legfőbb szövege és mint a társadalom politikai alapja. A nemzetállami alkotmány tehát "politikai megoldásokat kínál a jogrendszer önreferenciájának problémájára és jogi megoldásokat a politikai rendszer önreferenciájának problémájára".¹²

Egy politikai rendszer demokratikus potenciálja attól függ, hogy mennyire képes fenntartani autopoiesisét.¹³ Az államot Luhmann a politikai rendszer önleírásaként határozza meg. Az állam működését a társadalom és az állampolgárok közötti interakciók szemszögéből lehet megfigyelni. A társadalom perspektívájából nézve az állam addig autopoietikus, amíg képes önreprodukcióját autonóm módon alakítani mind belsőleg (azaz a politika alrendszereihez viszonyítva), mind külsőleg (azaz a környezetében lévő kormányzati és nem kormányzati entitásokhoz viszonyítva). A kölcsönhatások szempontjából egy állam fokozhatja a

⁸ Hugh Baxter, "Niklas Luhmann's Theory of Autopoietic Legal Systems" (2013) *Annual Review of Law and Social Science*, 9, 167-184. o., 176. o.; Hans-Georg Moeller, *The Radical Luhmann*, New York: Columbia University Press, 2012, 19-24. oldalon.

⁹ Niklas Luhmann, *A tömegmédiá valósága*, Stanford: Graber fordítása: Stanford University Press, 2000 (először 1995-ben jelent meg), p. (Christoph B. Graber 84fordítása).

¹⁰ Baxter, *Supra* note at8, p. 176.

¹¹ Niklas Luhmann, *Law as a Social System*, fordította Klaus Alex Ziegert, Oxford, New York: Oxford University Press, (2004először 1993-ban jelent meg), 405-412. oldal.

¹² *Ibid.*, p. 410.

¹³ Sandra Braman, "Az autopoietikus állam: (1994): Kommunikáció és demokratikus potenciál a hálózatban. *Journal of the American Society of Information Science*, (456), 358-368. o., p. 365.

az autopoiesisét azáltal, hogy maximalizálja a polgárok politikai folyamatban való részvételének feltételeit.¹⁴

Történelmileg a politika mint autonóm társadalmi rendszer differenciálódása szakaszosan fejlődött.¹⁵ A Jürgen Habermas által bevezetett terminológiával ezeket a szakaszokat "polgári állam", "polgári alkotmányos állam" és "demokratikus alkotmányos állam" néven lehet leírni. A rendszerelmélet keretein belül rekonstruálva ezek a kifejezések a politikai rendszer önleírásait artikulálják a társadalmi differenciálódás folyamatának különböző pontjain. Ebben az értelemben a polgári állam egy abszolutista uralmat ír le, amely "egy olyan szuverén államhatalmat hoz létre, amely a kényszerítő erő monopóliumával rendelkezik, mint a joghatóság kizárólagos forrása".¹⁶ A polgári jogállam a fejlett politikai differenciálódás olyan állapotát írja le, amely lehetővé teszi a polgárok számára, hogy a szuverén hatalommal szemben szubjektív közjogokat követeljenek egy független hatóság előtt.¹⁷ A végrehajtó és a bírói hatalom közötti megosztottság a közigazgatási apparátus megszelídüléséhez vezet. A demokratikus alkotmányos állam végül a teljesen differenciált politikai rendszer állapotát írja le, a polgároknak a politikai kommunikáció reprodukciójába való messzemenő bevonásával. Egy demokratikusan alkotott rendben a polgárok nemcsak egyéni szabadságjogokkal rendelkeznek, amelyeket az állammal szemben érvényesíthetnek, hanem a politikai diskurzusban való egyenlő részvétel jogával is.¹⁸ A hatalommegosztás most a törvényhozó, végrehajtó és igazságszolgáltató állami funkciók intézményes megkülönböztetésében nyilvánul meg. A politikai autonómia feltételezi, hogy a kormányzati szervek döntéseit a vélemények "az eszmék piacán" folyó verseny részeként készítik elő, kísérik és ellenőrzik. A piac metaforát, amely különösen az Egyesült Államokban népszerű, Oliver Wendell Holmes, az amerikai Legfelsőbb Bíróság híres bírása (és a jogi realizmus amerikai hagyományának ötletgazdája) alkotta meg. Egy 1919-es különvéleményében Holmes bíró azt írta, hogy "a kívánt végső jót jobban el lehet érni az eszmék szabad kereskedelmével - hogy az igazság legjobbját a gondolat ereje, hogy a piaci versenyben elfogadtassa magát".¹⁹

Számos létező alkotmányos demokráciában a politikai részvétel a következőkre korlátozódik

a parlamenti választások. Svájcban azonban a közvetlen demokrácia eszközei az idők folyamán több alkotmányos reform során kiszélesedtek (1848 óta létezik kötelező népszavazás az alkotmánymódosításokról, 1874 óta önkéntes népszavazás a törvénymódosításokról, 1891 óta pedig népi kezdeményezés az alkotmány felülvizsgálatára). Amikor az 1971. február 7-i népszavazással a nőkre is kiterjesztették a választójogot és a választhatóságot, a politikai egyenlőség szövetségi szinten biztosított volt; kantonális szinten ez csak azóta van így minden kantonban. 1990.

¹⁴ Ibid., p. 365.

¹⁵ Niklas Luhmann, "Staat und Politik", in Niklas Luhmann (szerk.), *Soziologische Aufklärung 4: Beiträge zur funktionalen Differenzierung der Gesellschaft*, Opladen: Westdeutscher Verlag, 74-103. o. 1987., a 74-103. oldalon. 80.

¹⁶ Jürgen Habermas, *A kommunikatív cselekvés elmélete: Életoilág és rendszer: a funkcionalista ész kritikája*, Thomas MacCarthy fordításában, Vol. Cambridge2; Polity Press, (2007először megjelent 1981-ben), p. 358.

¹⁷ Ibid., 359-360. o.

¹⁸ Ibid., 360-361. oldal.

¹⁹ *Abrams v United States* (1919) 250 U.S. 616, Mr. Justice Holmes Dissenting, 630, elérhető a <http://supreme.justia.com/cases/federal/us/250/616/case.html> oldalon (az összes online forrást 252017 októberében éri el).

2.2 A KÖZVETLEN DEMOKRÁCIA ELŐFELTÉTELEI ÉS ERŐFORRÁSAI

A közvetlen demokrácia Svájcban létező modellje olyan társadalmi előfeltételektől függ, amelyeket önmagában nem tud biztosítani, és olyan kulturális erőforrásoktól, amelyeket állandóan meg kell újítani. A társadalmi előfeltételek közül a következők a legfontosabbak: az eltérő vélemények elfogadása és a kompromisszumkésztség, a tolerancia másokkal szemben, a polgári közszellem, az élő civil társadalom és a plurális társadalmi struktúrák. John Stuart Mill, az egyik legnagyobb hatású politikai gondolkodó a társadalmi fejlődés egyik előfeltételének tartotta az eltérő véleményekkel való szembenézést:

"Az emberi fejlődés jelenlegi alacsony fokán aligha lehet túlbecsülni annak értékét, hogy az embereket kapcsolatba hozzuk maguktól eltérő személyekkel, és olyan gondolkodási és cselekvési módokkal, amelyek eltérnek az általuk ismertektől... Az ilyen kommunikáció mindig is a haladás egyik elsődleges forrása volt, és különösen a jelen korban az."²⁰

Immanuel Kant, a felvilágosodás jeles filozófusa alkotta meg a "kiterjesztett gondolkodásmód" (erweiterte Denkungsart) kifejezést, hogy leírja az egyén azon képességét, hogy egy problémát az ellenfél szemszögéből is meg tudjon vizsgálni. Kant szavaival élve: "Azáltal, hogy ítéleteimet mindig elfogulatlanul, mások szemszögéből vizsgálom, remélem, hogy egy harmadik, az előzőnél jobb álláspontra jutok".²¹

Ez a képesség, hogy az ellenfél nézőpontját is be tudjuk vonni a saját megfontolásainkba, a racionális diskurzus és a demokratikus politika bármely formájának kulcsfontosságú előfeltétele. A kulturális erőforrások megújítása szempontjából az oktatás elsődleges fontosságú. A gyakori választások és a politikai kérdések széles skálájáról szóló szavazások megkövetelik a demokrácia intézményeinek ismeretét, és feltételezik a legfontosabb pénzügyi, gazdasági, környezeti, kulturális és szociálpolitikai összefüggések minimális megértését. A polgárok az ilyen kihívást jelentő kérdésekkel kapcsolatos kompetens döntések meghozatalához szükséges oktatást az összes oktatási intézmény nyilvános és kötelező kínálatának minimális készletéből kapják meg. Ugyanakkor az Alkotmány 19. cikke alapjogként garantálja a megfelelő és ingyenes általános iskolai oktatáshoz való jogot, az Alkotmány 61a-68. cikkei pedig a magas színvonalú, nyilvános, általánosan megfizethető és hozzáférhető, az oktatás minden szintjére kiterjedő "svájci oktatási térség" koncepcióját írják elő. Objektív alkotmányos szempontból a széles körű közoktatás svájci rendszere olyan típusú polgári és demokratikus oktatást hivatott biztosítani, amely minden állampolgár számára lehetővé teszi, hogy önálló véleményt alakítson ki a számos olyan kérdésben, amelyekről állandóan az urnáknál kell dönten.

Az 93.alkotmány cikke elismeri, hogy a rádió és a televízió fontos szerepet játszik a svájci demokrácia működésében. A svájci elektronikus tömegmédia ilyen, a demokráciát szolgáló értelmezése

²⁰ John Stuart Mill, *Principles of Political Economy with some of their Applications to Social Philosophy (A politikai gazdaságtan alapelvei és néhány alkalmazásuk a társadalomfilozófiában)*, szerkesztette: John Stuart Mill.

W.J. Ashley, 7. kiadás, London: Longmans, Green and Co., 1909 (először 1848-ban jelent meg), 3. könyv, 18. fejezet.

²¹ Immanuel Kant idézi Jörg Paul Müller, *Die demokratische Verfassung*, 2. kiadás, Zürich: Verlag NZZ, 2009.p. (Christoph B. Graber 91fordítása).

megfelel az Emberi Jogok Európai Bíróságának (EJEB) ítélkezési gyakorlatának. Az internet és a közösségi média közelmúltbeli jelentős térnyerése ellenére az EJEB hangsúlyozza a televízió, mint a demokratikus társadalomban a nyilvánosság döntéshozatalára "azonnali és erőteljes hatást" gyakorló tömegmédiium folyamatos jelentőségét.²² Ennek megfelelően a svájci rádió- és televíziós rendszer "oktatással", "kulturális fejlesztéssel", "szabad véleményformálással" és "szórakoztatással" kapcsolatos, az Alkotmány 93. cikkének (2) bekezdésében felsorolt feladatait a demokrácia-funkció szempontjából kell értelmezni. E négy cél megvalósítása során a rádiónak és a televíziónak figyelembe kell vennie az "ország sajátosságait" és a "kantonok igényeit", és ezáltal hozzá kell járulnia a svájci kohézióhoz. E célok elérésének eszközeként az Alkotmány 93. cikkének (2) bekezdése a tények pontos bemutatásának és a vélemények sokszínűségének elvét említi. Ezek az elvek jogszerűen érvényesíthetők és főszabály szerint bármely, Svájcban letelepedett rádió- és televíziószolgáltatóval szemben érvényesíthetők. Az elvek célja, hogy hozzájáruljanak az állampolgári kötelezettségeik teljesítéséhez szükséges, általánosan hozzáférhető és sokszínű, magas színvonalú tájékoztatás biztosításához.

Hannah Arendt egyike azoknak a hangoknak, akik a legvilágosabban és legbeszédesebb módon figyelmeztettek a modernitás politikai zsákutcaira és kulturális zűrzavaraira. A németországi nemzetiszocializmus utóhatásai alatt 1961-ben azt kérdezte:

"[I]gy, a modern politikai hazugságok olyan nagyok, hogy az egész ténytérkép teljes átrendezését igénylik - mintegy egy másik valóság megalkotását, amelybe varrat, repedés vagy repedés nélkül illeszkednek, pontosan úgy, ahogy a tények illeszkedtek a saját eredeti kontextusukba -, mi akadályozza meg, hogy ezek az új történetek, képek és nem-tények a valóság és a ténytérkép megfelelő helyettesítőivé váljanak?"²³

A válasza: Mindenekelőtt filozófusok, tudósok és művészek a maguk elszigeteltségében, független történészek és bírák, valamint a tényekhez ragaszkodó újságírók, akik az "igazságmondás egzisztenciális módszere" szerint dolgoznak.²⁴ Valóban az újságírás egyik legfontosabb feladata lenne, hogy a politikai hazugságok ellen szorgalmasan kutatót és ellenőrzött tényekkel szálljon szembe.²⁵

A közvetlen demokráciában a polgárok döntéshozatalukhoz különösen függenek attól, hogy a tömegtájékoztatási eszközök különbséget tesznek-e a ténytérkép beszámolóik és az újság vagy a műsorszolgáltató saját munkatársainak és vendégszereplőinek véleménye között. Arendt számára a tények és a vélemények nem ellentétesek, amíg biztosítva van, hogy a vélemények a tények alapján alakulnak ki. Eközben a tényleges véleménynyilvánítás szabadsága feltételezi, hogy elegendő ténytérkép információ álljon rendelkezésre a véleményalkotás alapjául.²⁶ A probléma az, hogy a tények felkutatása és ellenőrzése költséges, és a tömegmédiá így hajlamos lehet arra, hogy a jelenlegi gazdasági nyomásra a kemény tények helyettesítésével válaszoljon.

²² Lásd *Animal Defenders International kontra Egyesült Királyság*, EJEB, 48876/08, 2013. április 22., 119. pont és *J. Bratza* egyetértő véleménye, 119. pont. 6. pont; *Jersild kontra Dánia*, EJEB, 15890/89, 1994. szeptember 23., 31. pont; *Murphy kontra Írország*, EJEB, 44179/98, december 31. 2003. pont. 69,74.

²³ Hannah Arendt, *Múlt és jövő között: Eight Exercises in Political Thought*, New York: Penguin Books, (1993először 1961-ben jelent meg), 253-254. o.

²⁴ *Ibid.*, 259-260. o.

²⁵ Timothy Garton Ash, *Szólásszabadság*: New Haven, London: Yale University Press, 2016, a következő oldalon: *Ten Principles for a Connected World*, New Haven, London: Yale University Press, 2016, p. 202.

²⁶ Arendt, *Supra* note, 23, p. 238.

(olcsó) véleményekkel.²⁷ Ha a tényeket megalapozatlan vélemények háttérbe szorítják, elkerülhetetlen, hogy a tömegmédiá hitelessége csorbát szenvedjen - amint azt az "álhírek" vagy a "Lügenpresse" körüli transzatlanti felhajtás is mutatja.²⁸ Az elbizonytalanodott polgárok visszahúzódnak a visszhangkamráikba, ahol bármilyen hír megbízható, amíg azt hasonlóan gondolkodó emberek osztják meg egymással. Bár a botrányok mindig is szerepet játszottak a tömegmédiá gazdaságában,²⁹ a hírek ténszerűsége végső soron a professzionális újságírás próbaköve. Vajon az online blogok és a közösségi média körülményei között ez hamarosan megváltozik? A személyre szabási technológiák által kiválasztott, felháborító vagy botrányos posztok azért jelennek meg a Facebook-felhasználó hírfolyamának élén, mert nagy valószínűséggel megfelelnek annak az információ típusnak, amely korábban felkeltette a figyelmét. A 2016-os választási kampány során olyan nyilvánvaló hazugságok terjedtek el, mint Donald Trump állítása, miszerint Barack Obama volt az Iszlám Állam alapítója, Hillary Clinton pedig a társalapítója.³⁰ Cass Sunstein számára nem kétséges, hogy Trump politikai ellenfeleiről szóló sértő tweetjei "a középpontjába állították őt annak, ami sokak számára a csoportos polarizáció motorja volt - és segítettek neki az elnöki székbe ugrani".³¹

Az "igazság utáni politika" és a "poszt-ténszerű társadalom" felé való fordulás veszélyezteti a nyilvánosságot, amely a demokratikus politika egyik strukturális alapelvét képezi. A demokratikus rend feltételezi, hogy a konfliktusokat nyilvános viták útján oldják meg. A nyilvánosság előfeltétele, hogy Kant "kiterjesztett gondolkodásmódja" kibontakozhasson, és hogy a politikai szereplők mindig tudatában legyenek döntéseik esetlegességének. Ha beigazolódná Sunstein félelme, hogy a megszemélyesítési technológiák torzítják az eszmék szabad piacát, és a politikai diskurzus fragmentálódásához vezetnek,³² a nyilvánosság normatív követelményei megkérdőjeleződnek. A széttöredezett nyilvánosságok párhuzamossága nem lenne képes létrehozni a demokratikus renndhez szükséges közös auditoriumot. A politikai fórumon az érvek közötti verseny nem lenne többé lehetséges, és a politikai rendszer kognitív nyitottsága és tanulási képessége megkérdőjeleződne.

A tudományos szakirodalomban két fontos ellenvetést fogalmaztak meg Sunstein elmélete ellen. Az első ellenvetés szerint az újságok és az elektronikus tömegtájékoztatási eszközök mindig is elfogultak voltak, és csak bizonyos közönségeket szólítottak meg; így a hírek személyre szabása nem újdonság. A médiászociológiából tudjuk, hogy a szelektivitás általában a tömegmédiá egyik legfontosabb funkciója.³³ Az információk szelektálásával a tömegmédiá csökkenti a túlterhelő társadalmi komplexitást, és megvédi a rendszereket és az egyéneket a túlterheléstől. Egy újságcégen belül a szerkesztőségek feladata, hogy kiválasszák a közlésre kerülő információkat. A

²⁷ Garton Ash, supra note at 25, p. 195.

²⁸ Lásd például: "Az amerikai alt-right megtanul náciul beszélni: "Lügenpresse"", *The Economist* (2016. november 24.), elérhető a <http://www.economist.com/news/europe/21710866-1848-1939-history-pernicious-word-americas-alt-right-learns-speak-nazi>.

²⁹ Luhmann, "A tömegmédiá valósága", fenti lábjegyzet. 9.

³⁰ Lásd: "Az igazság utáni világ: *The Economist* (2016. szeptember 10.), elérhető a <http://www.economist.com/news/briefing/21706498-dishonesty-politics-nothing-new-manner-which-some-politicians-now-lie-and>.

³¹ Cass R. Sunstein, *#Republic: Divided Democracy in the Age of Social Media*, Princeton, NJ: Princeton University Press, 2017, a következő oldalon. 83.

³² Cass R. Sunstein, *#Republic: Divided Democracy in the Age of Social Media*, Princeton, NJ: Princeton University Press, 2017.

³³ Luhmann, "A tömegmédiá valósága", fenti jegyzet, 9.p. 34.

Az újság újságírói politikája és belső normái gyakran erősen befolyásolják, hogy milyen szemszögből vizsgálják a tényeket, illetve milyen véleménycikkkel találkozhatnak az olvasók. A lényeg az, hogy ez a kiválasztási folyamat nem vakon történik, és az olvasók általában tudják, hogy milyen újságírára és szerkesztői elfogultságra számíthatnak egy adott újságtól, tévécsatornától vagy rádióállomástól. A svájci olvasók például tudják - nem részletesen, de összességében -, hogy egy olyan újság, mint a *Neue Zürcher Zeitung* vagy a *Weltwoche*, hol helyezkedik el. A digitális környezetben ez másképp van, mert a Facebook előfizetőjének vagy a Google kereső felhasználójának fogalma sincs arról, hogy az adott algoritmusok milyen alapon választják ki azokat a híreket, amelyeket az egyes felhasználóknak olvasásra vagy nézésre ajánlanak. A legfontosabb különbség tehát az elfogultság átláthatósága.

Az ellenvetések másik csoportja megkérdőjelezi Sunstein tézisének empirikus megalapozottságát, miszerint a "visszhangkamrákon" túl nem sok tanácskozási létezik, és hogy a csoportos polarizáció az online tartalom személyre szabási technológiák hatása. A személyre szabott ajánlórendszerekről szóló egyik első adatvezérelt tanulmányban a Hosanagar et al. 2012-ben úgy érvelt, hogy "az előfeltevés, miszerint az ajánlórendszerek fragmentációt hoznak létre, végső soron egy feltételezés".³⁴ Ez a tanulmány nagyon korlátozott hatókörű volt, és nem terjedt ki a személyre szabás hírműsorokra gyakorolt hatásaira. Egy évvel később Yochai Benkler és kollégái a Harvard Berkman Klein Centerben empirikus elemzést írtak a SOPA-PIPA vitáról, amely bizonyos mértékig szintén megkérdőjelezte Sunstein tézisének.³⁵ A SOPA-t (Stop Online Piracy Act) és a PIPA-t (Protect IP Act) 2011-ben javasolta az amerikai kongresszus a szellemi tulajdonjogok érvényesítésére vonatkozó új törvényjavaslatként. A törvényjavaslatok megakadtak a tömeges internetes tiltakozások, többek között a 2012. január 18-19-i 24 órás Wikipédia-zárlat, valamint az amerikai kongresszus tagjaihoz intézett több millió e-mail és több ezer telefonhívás következtében, amelyek célja az volt, hogy felhívják a figyelmet arra, hogy a tervezett törvények milyen károkat okoznának az internet szabadságának. A Berkman Klein Center szerzői úgy érveltek, hogy tanulmányuk olyan perspektívát nyújt "a hálózatba kapcsolt nyilvánosság dinamikájáról, amely inkább a hálózatba kapcsolt demokratikus részvételben rejlő lehetőségek optimistább megítélését támogatja".³⁶ Sunstein védelmében azzal lehet érvelni, hogy a SOPA-PIPA vita nagyon is technológia-központú volt, és így különösen alkalmas arra, hogy a technológia iránt érdeklődő emberek tömegeit mozgósítsa az Egyesült Államokban. Ezért nem biztos, hogy reprezentatív. Ethan Zuckerman 2013-as könyve valóban részben megerősíteni látszott Sunstein tézisének.³⁷ A Berkman Klein Center nemrégiben közzétett egy tanulmányt az online médiáról és a 2016-os amerikai elnökválasztásról, amelynek lenyűgöző mintája több mint 2 millió történetet tartalmazott, amelyeket a nyílt internet széles forrásaiból gyűjtöttek össze, beleértve a tömegtájékoztatósi oldalakat, kormányzati oldalakat, magánoldalakat, blogokat stb.³⁸

³⁴ Kartik Hosanagar et al., "Will the Global Village Fracture into Tribes: Recommender Systems and their Effects on Consumers" (2012), University of Pennsylvania, NET Institute Working Papers, Working Paper No. 08-44, elérhető: <http://ssrn.com/abstract=1321962>, p. 6.

³⁵ Yochai Benkler et al., "Social Mobilization and the Networked Public Sphere: Mapping the SOPA-PIPA Debate" (2013), Harvard University, Berkman Center for Internet & Society, Berkman Center Research Publication No. 2013-16, elérhető a <http://ssrn.com/abstract=2296953> oldalon.

³⁶ *Ibid.*, 9-10. oldal.

³⁷ Ethan Zuckerman, *Rewire: Rewerman: Digital Cosmopolitans in the Age of Connection*, New York: *Digital Cosmopolitans in the Age of Connection*: Norton & Company, 2013.

³⁸ Robert Faris et al., "Pártosodás, propaganda és dezinformáció: Online Media and the 2016 U.S. Presidential Election" (2017), Harvard University, Berkman Center for Internet & Society, Berkman Center Research Publication No. 2017-6, elérhető a https://dash.harvard.edu/bitstream/handle/1/33759251/2017-08_electionReport_0.pdf?sequence=9, p. 21.

Kifejezett aszimmetriát találtak a jobb és a bal oldali média szerkezete és összetétele között. Míg a jobboldalon erősen pártos, Trump-párti tudósítások és erős polarizációs tendenciák érvényesültek, addig a liberális (a szó amerikai értelmezésében) oldalon más volt a helyzet. Míg a jobboldalon a súlypont egyértelműen a Breitbart volt, addig a baloldalon a nagy múltú tömegmédiák (például a New York Times, a Washington Post, a CNN stb.) továbbra is fontos szerepet játszottak a magas színvonalú újságírói normák és az objektív tudósítások közvetítőiként és védelmezőiként. A nyilvánosság tehát továbbra is létezett. Ebből a fontos tanulmányból tehát arra lehet következtetni, hogy Sunstein tézise részben téves, részben pedig helyes. Azt kell hangsúlyozni, hogy a minőségi tömegmédiák továbbra is fontos szerepet játszik. Ahol a minőségi tömegmédiák képes széles közönséget elérni, ott a csoportos polarizáció veszélye egyértelműen minimálisra csökken.

2.3 A KÖZVETLEN DEMOKRÁCIA ERŐFORRÁSAINAK ÁLLANDÓ MEGÚJULÁSÁT BIZTOSÍTÓ INTÉZMÉNYEK: A KÖZSZOLGÁLATI MŰSORSZOLGÁLTATÁS ESETE

Amint fentebb említettük, a közszolgálati műsorszolgáltatást az alkotmány a közvetlen demokrácia svájci modelljének működéséhez elengedhetetlen források megújítását biztosító egyik fő intézményként határozza meg. Egy külföldi, különösen nem európai megfigyelő számára szembeűnő lehet, hogy az alkotmány milyen mértékben követeli meg a műsorszolgáltatás szabályozását a demokrácia védelme érdekében.³⁹ A svájci jog szerinti közszolgálati műsorszolgáltatás jogi keretének kidolgozása és az intelligens algoritmusok és a személyre szabási technológiák körülményei között a jövőbeli fejleményekre vonatkozó kilátások ismertetése előtt néhány empirikus adatot közlünk a svájci médiafogyasztásról.

a) Bevezetés: Médiafogyasztás és az internet

A legfrissebb empirikus kutatások megerősítik, hogy Svájcban a médiafogyasztás elsősorban az interneten zajlik, és hogy a tömegmédiát már háttérbe szorította a közösségi média. Ma már az internet a leggyakrabban használt médium, különösen ami a korcsoportot illeti, amely az egyévesektől 15 az 34 éves korig terjed.⁴⁰ Az interneten kínált médiumok közül a globális keresőmotorok és a közösségi média (beleértve a Google-t, a YouTube-ot, a Facebookot, a WhatsAppot és az Instagramot) átlagosan négyszer nagyobb figyelmet generálnak, mint a bevett svájci tömegmédiák online kínálata.⁴¹ Különösen a fiatalok internetes médiafogyasztása nagyon is ezekre a globális forrásokra összpontosul. A főg, a Zürichi Egyetem Közsféra és Társadalom Kutatóintézete szerint az online híroldalak, internetes portálok és a közösségi média a fő információforrás a to 1824 évesek 62%-a számára, és a

³⁹ Az Egyesült Államokban folyó vitához lásd: C. Edwin Baker, *Media, Markets, and Democracy*, Cambridge UK: Cambridge University Press, 193-213. 2002. oldal.

⁴⁰ Bericht des Bundesrates zur Überprüfung der Definition und der Leistungen des Service public der SRG unter Berücksichtigung der private elektronische Medien vom Juni 17. at 2016, p. 82.

⁴¹ Ibid., 77. o.

a fiatal felnőttek 22%-a számára ez az egyetlen információforrás.⁴² A fiatal felnőttek 43%-a számára az okostelefon a fő technikai eszköz az online információhoz való hozzáféréshez.

A Google (főként a YouTube-on keresztül), a Facebook, a WhatsApp, az Instagram stb. együttműködik a globális médiavállalatokkal, és az ő platformjaikon terjesztik a tartalmakat. A fög az Oxfordi Egyetem Reuters Institute for the Study of Journalism intézetével együttműködve reprezentatív felmérést végzett több mint 2000 svájci internetező bevonásával. E felmérés szerint a megkérdezett felhasználók 36%-a már a Facebookon keresztül fogyasztja híreit.⁴³ Ezek az eredmények megmagyarázzák, hogy a svájci médiavállalatok miért működnek együtt a közösségi médiaóriással. Az ingázó újságok és a bulvárlapok uralják a Facebookon jelenleg elérhető svájci eredetű médiakínálatot.

A fög felmérése a közösségi hálózatoknak a hírgazdaságban betöltött óriási jelentőségét is hangsúlyozta. Mivel a hirdetési bevételek egyre inkább az internetre és különösen a nagy platformcégekhez vándorolnak, ez a forrás a tömegmédiá finanszírozásának eszközeként gyorsan eltűnőben van.⁴⁴ Ez a fejlemény csak súlyosbíthatja a tömegmédiá általános nehézségeit a hírcsatorna alternatív üzleti modelljeinek kialakításában. A tömegmédiá pénzügyi problémáinak súlyosságát nemzetközileg jól mutatja, hogy évről évre számos minőségi újság szűnik meg.

Sunstein és mások kutatásai szerint a személyre szabási technológiák kiterjesztett használata a platformcégek által megerősíti a szűrőbuborékok már meglévő tendenciáját.⁴⁵ és a nyilvánosság szétzúródásává válását, ami aggasztó kilátást nyújt arra, hogy a kommunikáció - beleértve a politikai kérdéseket is - egyre inkább csak a hasonlóan gondolkodó felek között zajlik. A személyre szabási technológiák hatásairól szóló, többnyire elméleti feltevések egybevágóan a fög empirikus megállapításaival, amelyek szerint azok az emberek, akik elsősorban a YouTube-on, Facebookon stb. keresztül fogyasztják híreiket, kevésbé bíznak a médiarendszerben. Ezzel szemben azok az emberek, akik gyakran használják a közszolgálati műsorszolgáltatást hírfogyasztásukhoz, nagyobb bizalmat éreznek a médiarendszer iránt.⁴⁶ A tömegmédiába vetett bizalom általában véve elősegíti a hírek iránti általános érdeklődést, és növeli a fogyasztók hajlandóságát arra, hogy fizessenek az információért. Mindeközben a svájci piacra vonatkozó adatok egyértelműen azt mutatják, hogy ez önmagában nem lesz képes megoldani az információs újságírás súlyos pénzügyi problémáit.

A hirdetéseknek a közösségi médiába való további átvándorlása elleni intézkedésként a svájci médiavállalatok egyre nagyobb mértékben fektetnek be a "viselkedésalapú célzási" technológiákba, amelyek lehetővé teszik a hirdetések és hírek személyre szabását az összegyűjtött felhasználói adatok alapján.⁴⁷ A svájci médiavállalatok többsége azonban túl kicsi ahhoz, hogy nagy mennyiségű adatot gyűjtsön (Big Data), és nem rendelkeznek az elemzésükhöz szükséges pénzügyi eszközökkel vagy technikai know-how-val, valamint nem rendelkeznek a megfelelő technikai háttérrel.

⁴² Forschungsbereich Öffentlichkeit und Gesellschaft, Jahrbuch Qualität der Medien, Hauptbefunde (2016), elérhető a következő címen: www.foeg.uzh.ch/de/jahrbuch.html (März 2017), a következő oldalon: p. 13.

⁴³ Ibid., p. 16.

⁴⁴ Bericht des Bundesrates, fenti megjegyzés, 21-23. 40. oldal.

⁴⁵ Eli Pariser, *A szűrőbuborék: New York: What the Internet is Hiding from You*, New York: Penguin Press, 2011.

⁴⁶ Forschungsbereich Öffentlichkeit und Gesellschaft, fenti megjegyzés, 42. p. 2.

⁴⁷ Manuel Puppis et al. (szerk.), *Medien und Meinungsmacht*, TA-Swiss/Zentrum für Technologiefolgen- Abschätzung, Zürich: vdf Hochschulverlag, a2017, következő oldalon. 254.

aggregálás (adatbányászat) vagy kifinomultabb célzási technológiák kifejlesztése. Kiútként a partnercégekkel való összefogásra törekednek, mint például az Admeira esetében, amely a közelmúltban alakult közös vállalkozás a Svájci Rádió és Televízió (SRG), a Swisscom és a Ringier (médiavállalat) között. Az Admeira célja a három vállalat szövetségének létrehozása az online reklámozás területén. Távközlési vállalként a Swisscom részletes információkkal rendelkezik ügyfeleiről, amelyek - a mobilszolgáltatások esetében - kiterjednek az online viselkedésükre is. Az SRG szemében az a tény, hogy a Swisscom széleskörű tapasztalatot szerzett az olyan célzási technológiák terén is, mint a Real Time Advertising vagy a Real Time Bidding, különösen vonzó partnerré teszi a vállalatot az adatgyűjtés és -elemzés terén. Másrészt a Swisscom számára előnyös az SRG-vel és a Ringierrel való együttműködés, mivel ezek a cégek költséges hír- és szórakoztató műsorokat biztosítanak, amelyeket a Swisscom saját televíziós és szórakoztató platformjain is elérhetővé tehet ahelyett, hogy maga gyártaná azokat.

b) Közszolgálati műsorszolgáltatás és személyre szabási technológiák

Az Admeira felvetette azt a kérdést, hogy a személyre szabási technológiák alkalmazása az SRG tartalomszolgáltatásában összeegyeztethető lenne-e a műsorszolgáltató svájci jogban meghatározott közszolgálati feladatával. A gépi tanulás (ML), az adatbányászat, az adatelemzés és a mesterséges intelligencia (AI) egyéb technikái fellendítették a személyre szabási algoritmusok fejlesztését, amelyek lehetővé teszik a vállalatok számára, hogy kifinomult felhasználói profilokat készítsenek, amelyek felhasználhatók a jövőbeli viselkedésük előrejelzésére.⁴⁸ Minél több adat áll rendelkezésre az algoritmusok képzéséhez, annál finomabb előrejelzéseket tudnak készíteni. Ha egy médiavállalat pontosan tudja, hogy egy ügyfél milyen típusú ember, akkor a személyre szabási technológia segítségével nemcsak a reklámüzenetekkel, hanem a felhasználó által a képernyőjén megjelenő hírekkel és más típusú tartalmakkal kapcsolatban is személyre szabott döntéseket hozhat.

Ez a kilátás potenciális konfliktust teremt az SRG kereskedelmi és technológiai preferenciái és a közszolgálati feladataiból eredő jogi követelmények között. Mint említettük, az Alkotmány 93. cikkének (2) bekezdése közszolgálati megbízást ír elő, amely előírja, hogy a rádió- és televíziórendszer egésze járuljon hozzá "az oktatáshoz és a kulturális fejlődéshez, a szabad véleményformáláshoz és a szórakoztatáshoz", támogatva ezzel a demokrácia működéséhez szükséges kulturális erőforrások megújítását és az ország különböző nyelvei és mentalitásai közötti kohézió megőrzését. Az ország gazdasági és kulturális sajátosságai által meghatározott keretek között különböző lehetőségek vannak e közfeladat végrehajtására. Egy parlamenti bizottság megbízásából a svájci kormány 2014-ben közzétett egy jelentést, amely a svájci médiaszektor strukturális változásaira reflektált, és azt a kérdést tette fel, hogy ez hogyan befolyásolja az alkotmányos közszolgálati megbízás teljesítését különösen a rádió és a televízió, valamint általában a médiaszektor által.⁴⁹ Ezzel a gondolkodással párhuzamosan politikai lépéseket tettek a következők

⁴⁸ Mireille Hildebrandt, *Intelligens technológiák és a jog vége(i): A jog és a technológia újszerű összefonódásai*, Cheltenham, UK, Northampton, MA, USA: Edward Elgar, 2015, p. 109.

⁴⁹ Sicherung der staats- und demokratiepolitischen Funktionen der Medien, Bericht des Bundesrates vom 5. Dezember 2014 in Erfüllung der Motion 12.3004 der Staatspolitischen Kommission des Nationalrates (SPK-N).

jobboldali csoportok, amelyek nyílt vitát követelnek a közszolgálati megbízás intézményi végrehajtásáról. E nyomásra adott részleges válaszként a svájci kormány 2016-ban újabb jelentést készített, amelyben felülvizsgálta a közszolgálati műsorszolgáltatás fogalmát, és elemezte az elektronikus magánmédia és az SRG közötti kapcsolatot a közszolgálati megbízás teljesítése során.⁵⁰ Ezek a jelentések és viták azt mutatják, hogy a médiarendszerben zajló strukturális változások potenciálisan messzemenő következményeinek általános tudatában vannak, de eddig nem alakult ki konszenzus arról, hogy a politikának hogyan kellene reagálnia.

Ennek megfelelően nagy a valószínűsége annak, hogy a következő néhány évben továbbra is a jelenlegi intézményi környezet fog uralkodni. Ez a rendszer az SRG (mint közszolgálati műsorszolgáltató) és néhány kiválasztott magán műsorszolgáltató társaság jogi kötelezettségét írja elő, hogy hozzájáruljon a közszolgálati megbízás teljesítéséhez. A törvény egyértelműen az SRG vállára helyezi a közszolgálati megbízás teljesítésének fő felelősségét. A kisszámú, engedéllyel rendelkező és részben a műsorszolgáltatási illetékből finanszírozott magánműsorszolgáltatók elsősorban helyi és regionális szinten nyújtják szolgáltatásaikat.

A svájci rádiózásról és televíziózásról szóló törvény 24. cikke előírja az SRG átfogó közszolgálati feladatát. Először is, az SRG-nek magas minőségi követelményeknek kell megfelelnie az általa előállított hírek és egyéb tartalmak tekintetében. Az SRG-nek biztosítania kell, hogy műsorai a teljes svájci lakosságot elérjék.⁵¹ Ezen túlmenően a közszolgálati műsorszolgáltatónak elő kell mozdítania a különböző svájci régiók és kultúrák közötti kohéziót. Ennek érdekében az SRG-nek hozzá kell járulnia a nyelvi régiók közötti nyelvi cseréhez, és anyagilag ki kell egyenlítenie a regionális médiapiacok közötti gazdasági különbségeket.⁵² Ennek következtében a kevésbé tehető olasz és francia nyelvű régiókat a gazdagabb német nyelvterület keresztámogatja. Ez a modell biztosítja, hogy Svájc minden nyelvi régiójában azonos közszolgálati programkínálat álljon rendelkezésre. Széleskörű megbízásának teljesítéséért cserébe az SRG többek között pénzügyi kiváltságokat élvez, mivel a svájci háztartások által fizetendő műsorszolgáltatási díj jelentős részét megkapja. A svájci műsorszolgáltatási illeték jelenleg háztartásonként és évente körülbelül 450 svájci frankot tesz ki, ami nemzetközi összehasonlításban drága.

Ha a svájci jog igazolja az SRG kiváltságos helyzetét azzal a különleges megbízatással, amelyet a demokrácia és a kohézió érdekében teljesít, akkor elsődleges fontosságú, hogy az SRG tartalma a teljes lakossághoz eljusson. A tartalom személyre szabása ezért potenciálisan ellentétes lenne ezekkel az előírásokkal. Tekintettel a fent említett széttöredezettségi és polarizációs tendenciákra, az SRG-től inkább az ellenkezőjét várják el. Az SRG-nek biztosítania kell a közösségi média és az online platformok tárgyalt tendenciáinak ellensúlyozását, és gondoskodnia kell arról, hogy a magas színvonalú tartalom eljusson Svájc teljes lakosságához. Az SRG számára a legnagyobb kihívás az lesz, hogy meggyőzze a fiatalokat, különösen arról, hogy programjai megbízható információforrások, ami a demokrácia és a kohézió jövője szempontjából alapvető fontosságú Svájcban. Ennek érdekében az SRG-nek meg kell vizsgálnia, hogy a személyre szabott technológiák milyen mértékben szolgálhatják a közszolgálati megbízás javát. A kulcskérdés: hogyan lehet a felhasználócélnást kombinálni

⁵⁰ Bericht des Bundesrates, Supra note 40.

⁵¹ Sicherung der staats- und demokratiepolitischen Funktionen der Medien, lásd a49, fenti megjegyzést. 14.

⁵² Ibid., 15. o.

a "fordítási szolgáltatásokkal", amelyek a fiatal közönséget a közösségi hálózatokon és az online platformokon tapasztaltaktól minőségileg eltérő nézőpontokra hívják fel a figyelmet, és érzékenyítik őket a média minőségére?

3. ÖSSZEFOGLALÓ

A jogszociológia a jog empirikus részdiszciplínája, amely elsősorban a jog kialakulásának és működésének objektív szemszögből történő megfigyelésével foglalkozik. Csak egy második lépésben következik be a perspektívaváltás, az objektív leírásról a normatív előírásra. Ennek megfelelően a jogszociológus két kalapot visel: a társadalomtudós kalapját, aki külső szociológiai perspektívából figyeli a jogot, és a jogtudós kalapját, aki a szerzett felismeréseket rendszerbelső jogi perspektívából mérlegeli, és végül ajánlásokat tesz a jog működésének javítására. A jog, mint a társadalom autopoietikus alrendszere, a saját rendszerszintű racionalitása alapján fogja megérteni a jogszociológus ajánlásait, és önállóan dönt arról, hogy mit kezdjen velük.

A jogszociológiai nézőpont hasznos lehet annak elemzéséhez, hogy a strukturális változások hogyan hatnak a jog és a társadalom közötti kölcsönhatásra, valamint a közvetlen demokrácia működésére Svájcban. A személyre szabási technológiák és a mesterséges intelligencia más formái révén történő hírkiválasztás potenciálisan beavatkozhat a közvetlen demokrácia eszméjébe, amely olyan polgárokat feltételez, akik képesek tájékozott döntéseket hozni a politikai érdekű kérdések széles skálájáról. A közvetlen demokrácia svájci modellje olyan társadalmi előfeltételektől függ, amelyeket önmagában nem tud biztosítani, és olyan kulturális erőforrásoktól, amelyeket állandóan meg kell újítani. A közvetlen demokrácia újratermelődéséhez olyan erőforrásokra van szükség, mint a polgárok képessége arra, hogy önálló véleményt alkossanak a számos politikai kérdésben, amelyekről a szavazóurnáknál kellene dönteniük. A svájci alkotmány szerint elsősorban két intézmény felelős azért, hogy a polgárok képesek legyenek megfelelni ennek a feladatnak: az általánosan hozzáférhető közoktatás rendszere és a közszolgálati műsorszolgáltatás rendszere. A jelenlegi törvények szerint ez utóbbiért az SRG felelős. Az SRG létjogosultsága a közszolgálati megbízás teljesítése, amely megköveteli, hogy magas színvonalú és sokszínű tájékoztatást biztosítson, és hozzájáruljon az ország különböző kulturái közötti kohézióhoz. Az SRG csak akkor tud eleget tenni ennek a feladatnak, ha programjai a teljes lakosságot el tudják érni. A tartalom személyre szabása - amely a (transznacionális platformokkal folytatott) versenyben a felhasználók figyelméért folytatott versenyben potenciálisan csábító üzleti stratégia - valószínűleg ellentmondana ennek a célnak. További kutatásokra van szükség a tartalom személyre szabásával kapcsolatban, valamint azzal kapcsolatban, hogyan lehetne ezt a technológiát felhasználni arra, hogy a fiatalabb közönség figyelmét magas színvonalú információkra irányítsa.